

мистецтва та вміння написання наукових робіт та їх презентації, тобто саме тих особистостей, на яких базуються сучасні стандарти вищої освіти в Україні.

Висновки: Сучасний розвиток медицини передбачає, що випускник медичного ЗВО повинен вміти використовувати набуті знання у практичній діяльності у будь-яких ситуаціях. На це спрямована вища освіта, що є практично-орієнтованою. Успіх студента-іноземця у його майбутній професії залежить від того, наскільки він є компетентним у набутих ним знаннях, як своєчасно він може прикласти до конкретної клінічної ситуації фізіологічні механізми її виникнення. На це спрямовані інноваційні методи навчання та організації освітнього процесу у контексті стратегії інтернаціоналізації, виконання якої проводиться у теперішній час у ХНМУ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Маракушин Д.И., Васильева О.В., Синайко В.М. К вопросу об оптимизации учебно-воспитательного процесса с иностранными студентами в украинских медицинских ВУЗах / Д.И. Маракушин, О.В. Васильева, В.М.Синайко и др. // Современное состояние, проблемы и перспективы медицинского образования: материалы междунар. конф. (Бухара, Узбекистан, 12 апреля 2018г.). – С.71-75.
2. Маракушин Д.І., Чернобай Л.В., Глоба Н.С., Ісаєва І.М., Кармазіна І.С., Васильєва О.В. Оптимізація викладання дисципліни «Фізіологія» іноземним студентам ХНМУ / Д.І. Маракушин, Л.В. Чернобай, Н.С. Глоба, І.М. Ісаєва, І.С. Кармазіна, О.В. Васильєва // Інновації у вищій медичній та фармацевтичній освіті України: матеріали XVI Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю. – Тернопіль: ТНМУ. – 2019. – С. 109-111.
3. Чернобай Л.В., Глоба Н.С., Вашук М.А., Ісаєва І.М., Кармазіна І.С. Використання роботи студентського наукового гуртка на кафедрі фізіології як інноваційної технології організації навчального процесу / Л.В. Чернобай, Н.С. Глоба, М.А. Вашук, І.М. Ісаєва, І.С. Кармазіна // Впровадження інноваційних технологій організації навчального процесу у ХНМУ – провідний шлях підвищення якості вищої медичної освіти: матеріали ЛП навч.-метод. конф. ХНМУ (м. Харків, 30 січня 2019 р.). – Х.: ХНМУ. – 2019. – С. 121-123.
4. Чернобай Л.В., Глоба Н.С. Монотематична аудиторна студентська конференція як засіб об'єктивізації навчального процесу / Л.В. Чернобай, Н.С. Глоба // Формування сучасної концепції викладання природничих дисциплін у медичних освітніх закладах: матеріали XI Міжрегіон. наук.-метод. інтернет-конф. (6-7 грудня 2018 р.).–Харків: ХНМУ.–2018.–С. 36-37.
5. Чернобай Л.В., Кармазіна І.С., Васильєва О.В. Навчально-методичне та організаційне забезпечення викладання дисципліни «Фізіологія» у форматі реалізації Закону України «Про вищу освіту» / Л.В. Чернобай, І.С. Кармазіна, О.В. Васильєва // Сучасні інновації в медичній освіті і науці та подальші шляхи реалізації Закону України «Про вищу освіту» у вищих медичних (фармацевтичному) навчальних закладах МОЗ України: матеріали конф. (12-13 травня 2016р.). – Тернопіль. – 2016. – Т.2. – С.187-189.

УДК 811.124'373.612.2:821(37)-313.1

Чернюх Н.Б.

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького ЛІНГВАЛЬНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ У РИМСЬКІЙ НАРАТИВНІЙ ПРОЗІ

(НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ПЕТРОНІЯ «САТИРИКОН»)

У представленій статті розглянуто засоби вербалізації емоцій у латинській мові на матеріалі роману Петронія «Сатирикон». Здійснений аналіз дає змогу констатувати, що основним засобом їх вираження є лексичні одиниці, які безпосередньо йменують емоційні стани й лексеми, які отримують емоційне навантаження в певному контексті. Рідше для вираження емотивності автор вдається до фразеологізмів і стилістичних засобів. Вибір тих чи інших засобів

значною мірою мотивується характером емоцій. Важлива роль у формуванні емоційного фону оповіді належить також макроконтексту.

Ключові слова: латинська мова, римський роман, Петроній, емотивність, лексика, контекст.

The presented article shows means of verbalization of emotions in Latin language based on Petronius' novel "Satyricon". The made analysis allows to confirm that main mean of their expression are lexical units, which directly name emotional state as well as lexemes, that get emotional load in context. To express emotions author rarely uses phraseological units and stylistic tools. It should be marked that choice of means is motivated with characters of emotion. The weighty role in formation of emotional background of narration belongs to macro-context.

Key words: Latin language, Roman novel, Petron, emotionality, lexis, context.

В представленній статтє рассмотрєны средства вербализации эмоций в латинском языке на материале романа Петрония «Сатирикон». Осуществленный анализ позволяет утверждать, что основным средством их выражения являются лексические единицы, непосредственно именующие эмоциональные состояния, а также лексемы, получающие эмоциональную нагрузку в определенном контексте. Реже для выражения эмотивности автор прибегает к фразеологизмам и стилистическим средствам. Выбор тех или иных средств в значительной степени мотивирован характером изображаемых эмоций. Важную роль в формировании эмоционального фона повествования принадлежит также макроконтексту.

Ключевые слова: латинский язык, римский роман, Петроний, эмотивность, лексика, контекст.

Панівний у сучасній лінгвістиці антропоцентричний підхід, сприяв появі цілої низки досліджень присвячених емоційності й емотивності у мові. При цьому до уваги береться не лише емотивний компонент значення чи емотивність як категорія художнього тексту та дискурсу, але й внутрішня форма ідентифікаційної лексики емоцій, номінативно-комунікативна специфіка невербальних знаків цього феномену, експресивний та енергетичний потенціали емотивного словника, структура й семантика емоційної лексики, мовні засоби вираження в емоційному висловлюванні, особливості стилістичного функціонування ілюстрованих мовних одиниць, лінгвокультурологічні емоційні константи в структурі мовної картини світу [8, с. 174].

Незважаючи на чималу кількість досліджень зі згаданої проблематики, переважна більшість їх виконана на матеріалі сучасних мов, тоді як засоби реалізації емоційності або ж емотивності у давніх мовах лише зрідка виступають об'єктом аналізу. Серед останніх згадаємо декілька досліджень присвячених вираженню емоцій у давньогрецькій [11; 12] та латинській мовах [13].

Метою представленої розвідки є аналіз мовних засобів вираження емоцій у римському побутовому романі I ст. «Сатирикон» Петронія. Обмежений обсяг доповіді не дозволяє охопити названі твори повністю, тому обмежимось лише одним із його ключових фрагментів відомим під назвою «Бенкет Трімальхіона» (Petr. Sat. 27-78).

Перш, ніж перейти до предмету дослідження, коротко охарактеризуємо основні поняття і підходи, яких ми дотримуємось у даній роботі.

Як відомо, емоційна інформація притаманна не усім типам текстів. Вона, наприклад, відсутня у наукових публікаціях, діловій кореспонденції тощо. На

протизагу до цього емотивність широко представлена в художньому тексті, де емоційно марковані або емотивні засоби відіграють значну роль, забезпечуючи розуміння читачем внутрішнього світу персонажів, сприяють розкриттю творчого задуму автора. Згідно з В. Шаховським, "уся художня література є депозитарієм емоцій" [10, с. 188].

На думку дослідників емотивність тексту досягається засобами усіх мовних рівнів, однак домінуючу роль тут відіграє лексика. Незважаючи на те, що усі дослідники говорять про лексику емоцій, існують різні підходи до її виокремлення. Частина дослідників ототожнює емоційну лексику і лексику емоцій в одну групу — емотивну лексику. На думку Л. Бабенко, емотивне значення — це значення у якому певним чином представлені емотивні смисли [2, с. 67], які можуть дорівнювати лексичному значенню слова, можуть бути конотативними або належати до логіко-предметної частини значення [9, с. 157].

Протилежною є точка зору В. Шаховського, який виокремлює три розряди слів: лексику, яка називає емоції, лексику, яка описує емоції і лексику, яка виражає емоції. Згідно із ним, лише емотиви (тобто, експресивна лексика, яка виражає емоції) є власне емотивною [10, с. 100; пор. 1, с. 92–95].

М. Блох та Н. Резнікова, характеризуючи емотивну лексику, як "слова, які мають у своєму значенні сему емотивності", виокремлюють: 1) емотивно-номінативи — слова, що називають емоції; 2) емотиви-асоціативи — слова з прихованою семою емоції; 3) емотиви-експресиви — слова, що виражають емоційну оцінку; 4) оказіональні емотиви — авторські витвори; 5) нейтральні емотиви, емотивна конотація яких узуально не закріплена, але експліцитно виражається контекстом [3, с. 15].

У нашій розвідці ми опираємось на розуміння емотивності, запропоноване Л. Бабенко [2, с. 14], розглядаючи як емотивну лексику, яка називає і виражає емоції.

Говорячи про емоції, слід відзначити, що їх точна кількість і досі не встановлена, Американський психолог К. Ізард включає в мотиваційну систему людини 10 фундаментальних емоцій: інтерес, радість, здивування, горе, гнів, відразу, презирство, сором та вину [4, с. 90].

Деякі із виділених К. Ізардом «фундаментальних емоцій», зокрема, емоції страху, радості, смутку, гніву/обурення, здивування та захоплення представлені у «Бенкеті Трімальхіона».

Характеризуючи емоційний стан персонажів, Петроній переважно вдається до лексичних засобів, які є найвиразнішим засобом позначення емоцій.

Радість здебільшого відображається лексемами, які безпосередньо номінують її: *laetus* (Petr. 36, 5), *hilaritas* (Petr. 49, 8), *hilaris* (Petr. 39, 1; 52, 8; 59, 2), *delectatus* (Petr. 59, 1; 61, 3; 65, 8) *gaudimonium* (Petr. 61, 3). Наприклад (1):

1)... Trimalchio **delectatus** colliberti eloquentia (inquit)... (Petr. 59, 1) «Втішений красномовністю товариша-вільновідпущеника Трімальхіон (каже)...

Лексичним маркером стану радості у Петронія також виступають іменники, які імплікують сему «радості»: *risus* «сміх», *plausum* «оплески» та дієслово *ridere* «сміятися» (2).

2) ...Ascylltos... cum omnia ... eluderet et usque **ad lacrimas rideret**, unus ex conlibertis Trimalchionis excaudit... (Petr. 57, 1) «...тому що Аскільт... висміював усе і сміявся аж до сліз, один із співвідпущеників Трімальхіона вигукнув...».

Подібно до радості емоційний стан смутку також здебільшого виражається іменниками та прикметниками з відповідною семантикою: *tristis* (Petr. 35, 7; 49, 5; 68, 1), *maestus* (Petr. 49, 6), *tristimonium* (Petr. 63, 4).

Засобом вираження смутку у відповідному контексті виступають також інші лексеми, які прямо не іменують його, але викликають в уяві читача стійкі асоціації зі згаданим станом (*flere, plangere, lamentatio, lacrima, fletus*), особливо якщо вони вжиті у відповідному контексті. Подібне вираження смутку представлене у «Сатириконі» у сцені, де Трімальхійон дає розпорядження щодо своєї майбутньої могили (3):

3) *Haec ut dixit Trimalchio, flere coepit ubertim. Flebat et Fortunata, flebat et Habinnas, tota denique familia, tanquam in funus rogata, lamentatione triclinium implevit* (Petr. Sat. 72, 1) «Сказавши це, Трімальхійон почав дуже плакати. Плакала і Фортуната, плакав і Габінна, зрештою, уся челядь, ніби покликана на похорон, сповнила кімнату голосінням.»

У наведеному прикладі інтенсивність емоційного стану підсилюється повторенням дієслова *flere* та вживанням іменника *funus* «похорон».

Універсальним засобом вираження емоцій є вигуки, які найвиразнішим представником емотивної лексики, відрізняючись від інших мовних одиниць незвичним фонетичним оформленням, семантико-стилістичними особливостями та специфічною функцією [5, с. 6; пор. 7, с. 120]. У Петронія маркером емоційного стану смутку чи жалю (іноді їх важко чітко диференціювати) виступає вигук *heu* (*eheu*). При цьому емоційність висловлювання підсилюється інтонаційно, що у тексті відображено окличними реченнями (4).

4) *Heu heu, quotidie peius!* (Petr. Sat. 44, 12) «Гей, гей! Щодня стає гірше».

Подібно до попередніх випадків, емоції пов'язані зі страхом здебільшого виражаються за допомогою прямого найменування з використанням лексем з відповідною семантикою. У аналізованому тексті це дієслова: *timere, inhorrescere, trepidare* (5).

5) *...repente lacunaria sonare coeperunt totumque triclinium intremuit. ... ego exsurrexi, et timui ne per tectum petauristarius aliquis descenderet* (Petr. 60, 1-2) «...раптово стеля почала тріщати і весь трикліній затремтів. ... я підвівся і злякався, щоб зі стелі не спустився якийсь фокусник».

Окрім прямого найменування страх також описується за допомогою фразеологізмів (6)

6) *Mihi anima in naso esse; stabam tanquam mortuus* (Petr. Sat. 62, 5) «Мені душа пішла в п'яти (досл.: «була в носі»): я стояв наче мертвий».

Виражаючи гнів та обурення, герої твору Петронія використовують загалом нейтральну лексику, яка у відповідному контексті отримує яскраво виражені негативні конотації: *berbex* «баран, валах», *larifuga* «бродяга», *rana* «жаба», *saera cingata* «кучерява цибуля», *bellum pomum* «гарний фрукт» (7).

7) *"Quid rides... berbex? An tibi non placent lautitiae domini mei? Tu enim beator es et convivare melius soles. Bellum pomum, qui rideatur alios; larifuga nescio quis, nocturnus...* (Petr. Sat. 57, 1-3) «Чого смієшся...баране? Чи тобі не подобається розкіш мого дому? Ти є щасливішим і зазвичай бенкетуєш краще. Добрий фрукт, який сміється з інших; якийсь нічний бродяга...».

Підсилювальний ефект також створюється за рахунок вигуків та нагромадження коротких питальних речень.

Як згадувалось вище, у «Бенкеті Трімальхіона» представлено також емоційні стани здивування та захоплення. Коло засобів їх вираження здивування є доволі обмеженим і представлено майже виключно лексемами, які номінують згаданий стан, а саме, дієсловами *mirari* та *stupere* та похідними іменниками *admiratio*, *stupor* (8-9).

8) *Cum has ... miraremur lautitias, accurrit Menelaus...*(Petr. 27, 4) «Коли ми дивувались з цієї розкоші, підбіг Менелай...».

9) *Damnavi ego stuporem meum et nihil amplius interrogavi, ne viderer nunquam inter honestos cenasse* (Petr. 41, 5) «Я вгамував своє здивування і не питавав більше нічого, щоб не здавалось, що я ніколи не бенкетував серед благородних».

Для вираження захоплення Петроній використав чи не найекспресивніший засіб, а саме вигуки (*babae, sophos*) та вигуківі фразеологічні єдності (*Gaio feliciter! Pax Palamedis!*) (10).

8a) *Familia vero — babae babae! — non mehercules puto decumam partem esse quae dominum suum poverit* (Petr. 37, 9) «А челядь – ось так-так – клянуся Гераклом, не думаю, що є десята частина, яка знає свого господаря».

Вигуківим фразовим єдностям притаманний широкий діапазон емоцій, які вони виражають: здивування, захоплення, гнів тощо. Конкретизація ж досягається під впливом контексту, з яким вони співвідносяться [6, с. 129].

Захоплення також виражається короткими окличними реченнями, які функціонально є близькими до вигуків. У наступному прикладі, один із гостей Трімальхіона, розповідаючи про нього, завершує свої слова окличним реченням (11):

11) *Nec est quod putes illum quicquam emere. Omnia domi nascuntur: lana, credrae, piper; lacte gallinaceum si quaesieris, invenies. Vides tot culcitrae: nulla non aut conchyliatum aut coccineum tomentum habet. Tanta est animi beatitudo!* (Petr. 38, 5) «Немає нічого такого, що б ти думав, що він купує. Все народжується в домі: вовна, помаранчі, перець; якщо шукатимеш, знайдеш пташине молоко. Бачиш стільки подушок: немає такої, яка б не мала багряної або червоної набивки. Таке душевне щастя!»

Здійснений аналіз засобів вираження емотивності у романі Петронія дозволяє констатувати, що основним засобом їх вираження є лексичні одиниці, які безпосередньо йменують емоційні стани та лексеми, які отримують емоційне навантаження у певному контексті. Рідше для вираження емоцій автори вдаються до фразеологізмів та стилістичних засобів, зокрема, метафоризації, синтаксичних структур. Водночас слід відзначити, що вибір тих чи інших засобів значною мірою мотивується характером емоцій, що можна спостерігати на прикладі зображення стану «захоплення», який вербалізується майже виключно вигуками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка / И. В. Арнольд. – М. : Издательство литературы на иностранных языках, 1959. – 352 с.
2. Бабенко Л.Г. Лексические средства обозначения эмоций в русском языке /Л. Г. Бабенко. – Свердловск: Уральский государственный университет, 1989. –184 с.
3. Блох М. Я., Резникова Н. А. Средства эмоционального воздействия политических выступлений / М. Я. Блох, Н. А. Резникова // Вестник Томского государственного педагогического университета. –2006. – Вып. 9 (60). Серия “Гуманитарные науки (Филология)”. – С. 14–19.
4. Изард, К. Э. Психология эмоций /К. Э. Изард. – СПб. : Питер, 2008. – 464 с.
5. Парсиева Л. К. Система междометия в общей парадигме языка (на материале осетинского и русского языков) : автореф. дисс. на соискание степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.20

“Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание” / Л. К. Парсиева. – Владикавказ, 2010. – 42 с.

6. Погожая С. Н. Способы выражения эмоциональности в языке (на примере эмоционального состояния «восхищение») / С. Н. Погожая // Научные ведомости БелГУ. Серия Гуманитарные науки. – 2010. – № 18 (89). – Вып. 7. – С. 124-130.
7. Рожнова Е. А. Эмоционально-экспрессивная лексика английского языка и ее нагруженность, Е. А. Рожнова // Альманах современной науки и образования. – 2014. – № 11 (89). – Тамбов: Грамота. – С. 119-121.
8. Романова Н. В. Проблема емоційної і емотивної лексики / Н. В. Романова // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2011. – № 3: Філологічні науки. Мовознавство. – Ч. 2. – С. 174-178.
9. Семёнова Т. В. Вербализация эмоций человека в зеркале антонимии (на материале английского языка) / Т. В. Семёнова // Вестник Челябинского государственного университета. – 2010. – № 4 (185). Филология. Искусствоведение. – Вып. 40. – С. 156–159.
10. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / В. И. Шаховский. – М.: Издательство ЛКИ, 2008. – 208 с.
11. Clarysse W. Emotions in Greek private papyrus letters / W. Clarysse // Ancient Society. – 2017. – Vol. 47. – P. 63-86.
12. Dickey E. Emotional language and formulae of persuasion in Greek papyrus letters / Eleanor Dickey // Emotion and Persuasion in Classical Antiquity. – Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2016. – P. 237-262.
13. Zheltova E. V. How to Express Surprise without Saying “I’m Surprised” in Latin / E. V. Zheltova // Philologia Classica. – 2018. – Vol. 13(2). – P. 228–240.

УДК 615.1:581:378.146–057.875

Шемчук О.А., Берестова В.В., Тюкіна В.М.

**Коледж Національного фармацевтичного університету, м. Харків
МЕТОДИ ПЕДАГОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ ПРИ ВИКЛАДАННІ
ДИСЦИПЛІНИ «БОТАНІКА» ПРИ ПІДГОТОВЦІ МОЛОДШИХ
СПЕЦІАЛІСТІВ**

Матеріал наведений в даній статті розкриває особливості підбору та впровадження різних методів педагогічного контролю, що застосовується для діагностики та оцінювання знань студентів, рівня засвоєного теоретичного матеріалу, здобутих вмінь, та навичок при вивченні дисципліни «Ботаніка» молодшими спеціалістами в Коледжі Національного фармацевтичного університету.

Ключові слова: студент, ботаніка, поточний контроль знань, модульний контроль.

Материал, приведенный в данной статье, раскрывает особенности подбора и внедрения разных методов педагогического контроля, которые применяются для диагностики и оценивания знаний студентов, уровня восприятия ими теоретического материала, приобретённых умений и навыков при изучении дисциплины «Ботаника» в Колледже Национального фармацевтического университета.

Ключевые слова: студент, ботаника, поточный контроль, модульный контроль.

The material presented in this article reveals the features of the selection and implementation of different methods of pedagogical control, which are used to diagnose and evaluate students' knowledge, their level of perception of theoretical material, acquired skills in studying the discipline "Botany" at the College of the National University of Pharmacy.

Keywords: student, botany, knowledge control, modular control.